

POLICY BRIEF 2023:2

Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2021 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa (tietokayttoon.fi).

Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Suuruuden ekonomia yliopistojen johtamisessa haastaa korkeakoulupoliittisia tavoitteita

Arja Haapakorpi (TUNI), Raakel Plamper (UTU), Katriina Tapanila (TUNI), Annukka Jauhiainen (UTU), Arto Jauhiainen (UTU), Anne Laiho (UTU), Minna Leinonen (TUNI), Oili-Helena Ylijoki (TUNI)

Yliopistojen johtamisessa yleistynyt *suuruuden ekonomian* periaate on ilmennyt yliopistokoulutuksen kehittämisessä erityisesti eri oppialoja yhdistävien massaluonteisten yleisopintojen järjestämisessä. Tavoitteena on toisaalta hyödyntää opetusvoimavaroja täysimittaisesti, toisaalta tarjota opiskelijoille laajasti tietoa. Järjestämällä massaluonteisia opintoja ei kuitenkaan pystytä parhaimmalla tavalla vastaamaan korkeakoulupoliittiseen tavoitteeseen opiskelijoiden erilaisten taustojen huomioon ottamisesta. Lisäksi koulutuksen laatuun vaikuttaa myös tutkimuksessamme havaittu opetuksen ja tutkimuksen eriytymiskehitys.

Tutkimushankkeessamme ”Yliopiston muutos ja akateemisen työn tasa-arvot” olemme tarkastelleet hyvän akateemisen työn tekemisen ehtoja ja mahdollisuuksia sekä hahmottaneet työn tekemisen muutosta haastatteleamalla yliopistojen keskijohtoa sekä opetus- ja tutkimushenkilöstöä eli tutkija-opettajia. Osana tutkimustamme havaitsimme, että yliopistojen johtamisen tapoihin lukeutuu tehokkuuslähtöinen johtamisen periaate, jonka mukaan yliopistojen keskeisiä kustannustehokkuutta tavoittelevia keinoja ovat päätöksenteon keskittäminen, isojen yksiköiden muodostaminen sekä opetuksen järjestämisen yhdenmukaistaminen. Kutsumme tätä johtamisen periaatetta *suuruuden ekonomiaksi*. Suuruuden ekonomia on tunnistettavissa tutkimuksemme aineistosta yhtenä johtamisen periaatteena, mutta ei ainoana. Yliopistot ovat monimuotoisia asiantuntijaorganisaatioita, joissa johtamiseen vaikuttavat niin yhteiskunnan virtauksien kuin tieteenalojen erot ja historialliset perinteet sekä erityisesti yliopistojen korkeakoulupoliittisten linjausten mukaiset muutokset yliopistojen ohjauksessa. Suuruuden ekonomia yhtenä johtamisen periaatteena nousi aineistossamme esille haastateltaviemme kuvatessa toiminnan tehostamista erityisesti opetuksen johtamisessa. Haastatteluaineistossa myös haastettiin suuruuden ekonomian periaatetta ja tuotiin esiin muita johtamisen periaatteita. Aineistostamme kuvastuu, että yliopistojen rahoitustilanteen heiketessä yliopistojen johtajien on löydettävä uudenlaisia ratkaisuja ja kustannussäästöjä.

Tutkimushankkeemme loppuraportissa tarkastelemme laajemmin opetus- ja tutkimustyön tekemisen nykytilaa. Tämä policy brief-teksti rajautuu tutkimuksessa tekemiimme havaintoihin suuruuden ekonomian periaatteesta osana yliopistojen johtamisen käytäntöjä. Koska yliopistojen yksi perustehtävä on tarjota laadukasta korkeakoulutusta, keskitymme tässä kirjoituksessa tutkimuksemme haastatteluaineistoa hyödyntäen tarkastelemaan kriittisesti, miten suuruuden ekonomian periaate yliopistokoulutuksen johtamisessa vaikuttaa pyrkimykseen saavuttaa korkeakoulupoliittisia tavoitteita.

Korkeakoulupolitiikka edellyttää erilaisten opiskelijoiden tarpeiden huomioon ottamista

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa ja osin myös pitkän aikavälin koulutuspoliittisissa linjauksissa (Valtioneuvosto, hallitusohjelma 2021) korostetaan tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien luomista erilaisista taustoista tuleville opiskelijoille. Tavoitteisiin kuuluu opiskelijoiden tarpeiden huomioon ottaminen, korkeakoulutettujen määrän nostaminen sekä kansainvälisen opiskelijarekrytoinnin kehittäminen. Linjauksissa painotetaan korkeakoulutuksen laadun nostamista siten, että koulutuksessa tarjotaan yleisiä työelämä- ja asiantuntijataitoja sekä mahdollistetaan erilaisista taustoista tulevien opiskelijoiden oppiminen. Tavoitteet liittyvät myös pyrkimykseen lyhentää

opintoaikoja ja sujuvoittaa opintoja. Maahanmuuttajataustaiset ja ammatillisen koulutuksen väylän suorittaneet esitetään erityisryhminä, mutta yleisesti viitataan myös laajemmin opiskelijoiden erilaisiin taustoihin.

Korkeakoulupolitiikassa on samanaikaisesti noussut esiin huoli korkeakoulutetun työvoiman riittämättömästä määrästä Suomessa – myös kansainvälisessä vertailussa (OKM 2021a). Opiskelupaikkojen määrää on kasvatettu ja tavoitteena on kasvattaa sitä edelleen vuoteen 2030 asti (Valtioneuvosto, hallitusohjelma 2021). Ulkomaisten opiskelijoiden rekrytoinnissa tavoitteet kattavat niin sisäänottomäärien kasvattamisen kuin opiskelumahdollisuuksien laajentamisenkin. Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa (2021) korkeakoulutuksen tavoitteiksi määritellään 1) koulutus- ja osaamistason nostaminen lisäämällä aloituspaikkoja ja kehittämällä valintoja sekä oppimisen laatua, 2) korkeakoulutuksen saavutettavuuden ja tasa-arvon parantaminen luomalla korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelma aliedustettujen ryhmien korkeakoulutukseen pääsyn tukemiseksi, 3) korkeakoulutuksen vaikuttavuuden ja laadun parantaminen ottamalla käyttöön uusia toimintamalleja ja -rakenteita (digitalisaation ja verkostoitumisen kehittäminen, koulutuspolkujen sujuvoittaminen). Selonteossa myös mainitaan, että korkeakoulutuksen ja tutkimuksen yhteyttä pyritään tiivistämään korkeakoulujen verkostomaisen yhteistyön avulla. Lisäksi korkeakoulujen kestävä kasvun ohjelmassa on linjattu toimenpiteitä korkeasti koulutetun työvoiman kasvattamiseksi (OKM, 2021b).

Korkeakoulujen opetukseen kohdistuu siis useita kehittämistavoitteita. Ensinnäkin opetuksessa tulisi ottaa huomioon kasvavan maahanmuuttajataustaisen opiskelijajoukon erityistarpeet sekä edistää koulutuksen sosiaalista tasa-arvoa (Kosunen 2021). Laadukas ja tasa-arvoa edistävä opetus edellyttää sellaisia opetusjärjestelyitä ja -voimavaroja, jotka mahdollistavat erilaisten ryhmien tarpeiden huomioon ottamisen. Toiseksi sisäänottojen lisääminen ja samanaikainen vaatimus nostaa opetuksen laatua tarkoittavat opetusvoimavarojen merkittävää lisäämistä. Kolmanneksi ulkomailta tulevien opiskelijoiden määrän lisääminen edellyttää englanninkielisen opetuksen lisäämistä ja ohjausresurssien parantamista. Ohjausresursseja tarvitaan opiskelijoiden opintojen sekä opintoja koskevien valintojen tukemiseen.

Suuruuden ekonomia vahvistaa kustannustehokkuuteen tähtääviä opetusjärjestelyitä

Yliopistojen johtamisessa kansainvälisesti yleistyneen suuruuden ekonomian periaatteen mukaisesti myös suomalaiset yliopistot ovat laajentaneet toimintaansa tavoitteenaan yksikkökustannusten supistaminen (Kohvakka & Nevala 2020, 310, 376; Marttila & Aittola 2010; Pinheiro ym. 2016). Tarkoituksena on samoilla panoksilla saada aikaan enemmän ja erilaisia tuotoksia. Suuruuden ekonomian mukaisesti yliopistojen ja niiden sisältämien tieteenalayksiköiden tulee olla riittävän kokoisia opiskelijamääriltään ja tutkimustoiminnaltaan, jolloin käytössä olevat voimavarat tulevat täysimittaisesti hyödynnetyiksi. Esimerkiksi eri tieteenalat voivat yhdessä hyödyntää opetus- ja tutkimustoiminnassaan samaa opetushenkilöstöä, infrastruktuuria ja palveluita. (Olivares & Wetzel 2011, 3, 7-8.) Yksiköiden yhdistyminen nähdään kannattavana, koska siten yksiköt voivat täydentää omia kompetenssejaan, saada uusia rahoituslähteitä ja synergiaetuja sekä avata kiinnostavia tutkimusmahdollisuuksia (Deiaco ym. 2009). Suuruuden ekonomia yliopiston organisoitumisen periaatteena on linjassa managerialismin kanssa, joka korostaa johdon oikeutta, valtaa ja vastuuta yliopistojen toiminnan ja talouden kontrolloimisessa (esim. Gordon & Whitchurch 2010; Carvalho & Videira 2019; Shepherd 2018).

Suuruuden ekonomia yliopistokoulutuksen johtamisperiaatteena tähtää opetuksen tehostamiseen yhdenmukaistamalla opetuksen järjestämisen tapoja. Tutkimuksemme tunnistimme sekä keskijohdon että tutkija-opettajien haastatteluista yliopistoissa toteutettuja opetuksen yhdenmukaistamisen kehittämistoimenpiteitä ja niiden seurauksia. Ensinnäkin erityisesti kandidaatin opinnoissa osa opetuksesta pyritään järjestämään eri oppialoja yhdistävien massaluonteisten yleisopinnojen muodossa. Toiseksi on havaittavissa opetusta ja tutkimusta toisistaan eriyttävä suuntaus, joka ilmenee opetustöiden ja opetushallintoon liittyvien tehtävien kasaantumisenä opetuspainotteisten tehtävien tekijöille jättäen heille hyvin vähän tai ei lainkaan aikaa tutkimukselle. Kolmanneksi opetuksen toteuttamismuotojen muuttuessa eri opettajien osuuksista koostuviksi massaluonteisiksi yleisopinnoiksi pitkäjänteinen työ opetuksen kehittämiseksi ja opiskelijoiden erilaisten tarpeiden huomioonottamiseksi vaikeutuu, varsinkin jos opetustyötä tehdään lyhyillä määräaikaisilla työsopimuksilla. Seuraavaksi esitetään tutkimuksemme tulosten pohjalta, miten yliopistojen keskijohto ja tutkija-opettajat kuvaavat näitä opetuksen kehityksen suuntia sekä miten he ovat kokeineet ne.

Opetuksen tehostaminen järjestämällä oppialoja yhdistäviä massaluonteisia yleisopintoja

Johtajien haastatteluista oli havaittavissa tavoitteita kandidaattitason opetuksen eriyttämiseksi taloudellisesti tehokkaalla tavalla. Kun oppialoja yhdistetään massaluonteisiksi yleisopinnoiksi, perehtyminen tutkimuksellisesti kiinnostaviin aihepiireihin siirtyy maisterivaiheen opintoihin. Johtajahaastatteluissa nousi esiin tarve eriyttää kandidaattitason opetus vain tähän tehtävään paneutuvalla henkilökunnalla, jolla ei ole tutkimustehtävää. Yksikköjen ristiinopettamisen nähtiin säästävän opetusresursseja, kun samansisältöistä opetusta annetaan usean yksikön sijaan vain yhdessä yksikössä. Näissä näkemyksissä opetuksen kehittäminen näyttäytyi keinona kustannustehokkaan opetuksen järjestämiselle ja opintojen sujuvoittamiselle sen sijaan, että tavoitteena olisi ollut puhtaasti opetuksen laadun kehittäminen.

Tutkija-opettajien haastatteluissa havaittiin, että joissain tapauksissa massaluonteisten yleisopintojen toteuttaminen oli kuormittanut opettajia. Kuormitusta tuottivat haasteet eri oppialojen tavoitteiden ja työtapojen yhteensovittamisessa sekä kurssin yleisen koordinoitavuuteen jääminen näkymättömäksi työtehtäväksi. Näkymättömällä työtehtävällä tarkoitamme tehtäviä, joita ei ole resursoitu tai ylipäätään kohdennettu kenenkään tehtäväksi. Haasteeksi koettiin myös oman alan (esim. taidealat) soveltumattomuus massaopetukseen, yleisopintojen sisältöjen määrittäminen suurten oppialojen näkökulmasta, jolloin pienempien intressit sivuutetaan, sekä opetusvoimavarojen riittämättömyys kasvaneisiin opiskelijamääriin nähden.

Näkemykset suuruuden ekonomian johtamisesta eivät kuitenkaan olleet yksioikoisia. Johtajahaastatteluissa massa- ja ristiinopetuksen nähtiin myös kohentavan laatua esimerkiksi opetustarjontaa laajentamalla. Myös tutkija-opettajien keskuudessa huomioitiin ristiinopiskelun tuomat laajentuneet mahdollisuudet opiskelijoille sekä opettajien mahdollisuudet erikoistua itselle läheisiin aiheisiin osana yhteistä massakurssia.

Opetus- ja tutkimustyötä toisistaan eriyttävä suuntaus

Opetuspainotteisissa tehtävissä olevien ja erityisesti kandidaattivaihetta opettavien on opetuksen aikarakenteiden vuoksi haasteellista tehdä itse tutkimusta. Tutkimuksemme tulosten mukaan heidän työaikansa täyttyy usein opetuksesta, ohjauksesta ja hallintotehtävistä, jolloin tutkimukselle ei jää aikaa. Lisäksi havaitsimme, että tutkimusansioita painottavan, professoriksi pätevyityksen polkuna yleistyneen tenure track-urajärjestelmän johdosta tutkimuksen arvostus on korostunut verrattuna opetukseen. Joissakin tapauksissa tenure track-järjestelmässä olevia vapautetaan opetusvelvollisuudesta, jotta he voivat paneutua tutkimustehtävään paremmin ja hankkia tutkimusansioita. Tulkitsemme tämän suuntauksen voimistavan tutkimuksen ja opetuksen eriytymistä sekä tuottavan eriarvoisuutta opetus- ja tutkimushenkilöstön sisällä.

Pitkäjänteinen työ opetuksen kehittämiseksi ja opiskelijoiden erilaisten tarpeiden huomioonottamiseksi vaikeutuu

Korkeakoulupoliittisiin tavoitteisiin kuuluu yhä erilaisemmista taustoista tulevien opiskelijoiden huomioon ottaminen opetuksessa. Massaopetuksessa tavoitteen toteuttaminen on vaikeaa. Opiskelijoiden motivointi ja heidän taustojensa kirjavoitumisen huomioon ottaminen opintojen alkuun painottuvassa massaopetuksessa on miltei mahdoton tehtävä, kun haasteena ovat lisäksi opiskelun aloittamiseen liittyvät sosiaaliset tarpeet ja kiinnittyminen yliopistoon. Massaopetukseen perustuvat yleisopinnot voivat koostua lukuisten eri opettajien luennoista, jolloin opettajat kohtaavat opiskelijoita satunnaisesti ja heidän mahdollisuutensa tukea opiskelijoiden tarpeita heikkenevät.

Opetustyötä tehdään sekä toistaiseksi voimassaolevilla että määräaikaisilla työsopimuksilla. Aineistossamme yliopisto-opettajien sekä myös opetukseen vaihtelevalla määrällä osallistuvien tutkijatohtoreiden ja erikoistutkijoiden työsopimukset olivat lähes poikkeuksetta määräaikaisia. On selvää, että lyhyillä työsopimuksilla toteutetussa opetustyössä ei opettajalla ole mahdollisuutta osallistua opetussuunnitelmatyöhön tai kehittää omaa opetusta pitkäjänteisesti. Tehokkuutta painottava henkilöstösuunnittelu luo eriarvoisia asemia opetustyötä tekeville. Opettajakunnan sisäinen eriarvoisuus näkyy esimerkiksi sivutoimisten tuntiopettajien muihin opettajiin verrattuna heikompina asemana ja työsuhde-etuina.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimushankkeessamme tarkastelemme akateemisen työn muutoksia tasa-arvon erilouottuvuuksien näkökulmasta johdon ja tutkija-opettajien kokemana kolmessa case-yliopistoissa. Tutkimusaineisto koostuu yliopistojen keskijohdon edustajien ja tutkija-opettajien haastatteluista Tampereen yliopistossa, Turun yliopistossa ja Itä-Suomen yliopistossa. Case-yliopistot valittiin sen perusteella, että ne ovat organisaatiomuutosten (esim. yliopistojen yhdistyminen, tiedekuntarakenteiden uudistukset) suhteen eri vaiheissa. Haastattelut kerättiin jokaisessa yliopistossa kahdesta eri tiedekunnasta eri oppialoilta niin, että edustettuina olivat kovat ja pehmeät tieteet sekä soveltava ja perustutkimus.

Aineisto koostuu kymmenestä yliopistojen hallinnollisen johdon ja dekaanien haastattelusta sekä 38 tutkija-opettajahaastattelusta. Johdon haastatteluaineiston keruun ja analyysin tavoitteena oli taustoittaa opettajien ja tutkijoiden työn tekemisen ehtoja ja siinä tapahtuneita muutoksia. Johdon haastatteluaineisto käsitteli tiedekuntien asemaa yliopisto-organisaatiossa, strategiaa, johtamista ja yhteistyötä, työsuhteita ja palkkausta, rekrytointia ja uralla etenemistä sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyötä.

Lisäksi dekaaneilta kysyttiin oman tiedekunnan opetuksen ja tutkimuksen toimintatavoista ja käytännöistä.

Tutkimuksessamme käytämme opetus- ja tutkimushenkilöstöstä nimitystä tutkija-opettajat. Tällä pyrimme kuvaamaan sitä, että riippumatta työnimikkeestä akateemisessa työssä on pidetty luontaisena opetuksen ja tutkimuksen yhteyttä eli käytännössä sitä, että kaikki tutkivat ja opettavat. Tutkimuksessa haastattelemamme tutkija-opettajat edustavat eri tehtävänkuvia sekä työskentelevät eri ansiotyömalleissa ja uravaiheissa (painottuen väitöksen jälkeisten vaiheiden työntekijöihin). Haastatelluista 21 oli miehiä ja 17 naisia. Iältään he olivat 30–60 -vuotiaita. Haastatteluteemoja olivat työnkuva, urakehitys, johtaminen, digitalisaatio, yhteisöllisyys sekä yliopiston yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö.

Haastatteluaineiston analyysi toteutettiin laadullisella sisällönanalyysillä. Johdon haastatteluanalyysissä toistui suuruuden ekonomian johtamisen periaate, joka ei kuitenkaan ole monoliittinen vaan siinä on halkeamia ja ristiriitaisuuksia. Tutkimushankkeemme loppuraportissa tarkastelemme laajemmin akateemisen työn tekemisen ehtoja ja mahdollisuuksia sekä hahmotamme työn tekemisen muutosta. Lisäksi syvennämme akateemisen työn tarkastelua työntekijöiden eri positioiden, sukupuolten, ikäluokkien, taustojen ja tieteenalojen välisten tasa-arvojen toteutumisen ja haasteiden näkökulmasta.

Johtopäätökset

Tutkimuksemme tulosten mukaan korkeakoulutukselle asetetut tavoitteet ja suuruuden ekonomian johtamisen periaatteen mukaiset käytännöt opetusjärjestelyiden ja opetuksen tehostamisesta ovat ristiriidassa.

Jos korkeakoulupolitiikassa määritellyt tavoitteet – korkeakoulutettujen määrän lisääminen, opiskelumahdollisuuksien tasa-arvoistaminen ja kansainvälistyminen – halutaan saavuttaa, yliopistojen johtamista ja toiminnan organisointia tulee tarkastella kriittisesti erityisesti suuruuden ekonomian periaatteen ja sen seurausten osalta.

Opetuksen tehostamisen keinoina yliopistoissa on kehitetty ristiinopiskelemisen mahdollisuuksia sekä massaluonteisia yleisopintoja erityisesti kandidaattivaiheen opinnoissa. Tällä kehityssuunnalla voidaan nähdä ainakin kahdenlaisia osin jo toteutuneita, osin mahdollisia seurauksia:

- Ensinnäkin jos massaopetus, opiskelijoiden määrän kasvattaminen ilman riittävää opetustyövoimaa sekä lyhyisiin työ sopimuksiin perustuva

opetustyö lisääntyvät suuruuden ekonomian periaatteeseen nojaten, on mahdollista, että opetus eriytyy omaksi työtehtäväkseen ilman välitöntä yhteyttä tutkimukseen. Opettajien opetukseen ja hallintoon liittyvien töiden määrän lisääntyminen, pätkätyöläisyys ja pelkästä opetustyöstä koostuvat työsopimukset eivät mahdollista opettajille työaikaa pitkäjänteiselle omalle tutkimustyölle. Akateemisen opetuksen laadun takeena on nähty sen tutkimusperustaisuus, joten opetuksen eriytyminen tutkimuksesta johtaa opetuksen laadun huonontumiseen.

- Toiseksi massaluonteiset yleisopinnot, joissa eri alojen opettajat kohtaavat luentosalillisen opiskelijoita vain yhden tai muutaman kerran kurssin aikana, eivät mahdollista opiskelijoiden pitkäjänteistä kohtaamista ja heidän erilaisten taustojen huomioonottamista opetuksessa. Massaluonteisten opintojen mahdollisesti yleistyessä opetuksen laatu heikentyy.

Uusia opetusjärjestelyiden ja yhteistyön muotoja sekä opetusvoimavarojen optimointia tulisi suunnitella henkilöstön ja johdon pitkäjänteisenä yhteistyönä koulutusohjelma- ja opettajalähtöisesti, ei johtokeskeisesti nopeita kustannussäästöjä tavoitellen.

On kuitenkin huomattava, että opetuksen yhdenmukaistamiseen ja tehostamiseen tähtäävissä uudistuksissa nähtiin myös myönteisiä piirteitä sekä johtajien että tutkija-opettajien haastatteluissa. Esimerkiksi yksikköjen välisen ristiinopettamisen nähtiin mahdollistavan laajemman opetustarjonnan ja avartavan opiskelijoiden näkemyksiä. Opetusta voidaan siis tehostaa ristiinopettamisen keinoin myös onnistuneesti. Uusien keinojen tavoitteet ja tarkoitus ovat kuitenkin keskeisiä sen kannalta, millaisiin tuloksiin niillä päästään. Jos ristiinopettamisen toteuttamisen taustalla on vain kustannustehokkuus, opetuksen laatu vaarantuu. Jos ristiinopettamisella tavoitellaan koulutustarjonnan laajentamista huolehtimalla samalla riittävästä opetustyövoimasta, työn organisoinnista sekä tutkimusperustaisesta opetuksesta, opetuksen laatu voi kohentua.

Näin ollen yliopistojen koulutustehtävän johtamisessa tarvittaisiin pedagogisesti perusteltuja ja tieteenalojen erot huomioivia ratkaisuja. Opetuksen uudelleen järjestelyn ja opetustyön organisoinnin periaatteena tulisi olla opetuksen laadun kehittäminen ja päällekkäisyyksien purkaminen. Uusia opetusjärjestelyiden ja yhteistyön muotoja sekä opetusvoimavarojen optimointia tulisi suunnitella henkilöstön ja johdon pitkäjänteisenä yhteistyönä koulutusohjelma- ja opettajalähtöisesti, ei johtokeskeisesti nopeita kustannussäästöjä tavoitellen. Yliopistojen johto tuskin tietoisesti hakee opetuksen tehosta-

mistoimenpiteillä pelkästään kustannussäästöjä, mutta yliopistojen yleisesti heikentynyt rahoitustilanne ja kilpailu pakottavat etsimään keinoja säästää työn uudelleenjärjestelyin.

Yhteenveto

Nykyhallituksen tavoitteena on parantaa yliopistokoulutuksen laatua sekä korkeakoulutuksen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kiinnittämällä huomiota erityisryhmiin ja heidän mahdollisuuksiinsa opiskella korkeakouluissa. Yliopistojen johtamisen ja toiminnan organisoimisen periaatteena yleistyvä suuruuden ekonomia tarkoittaa sellaisten toimintamallien ja sen kokoisten yksiköiden suosimista, joissa käytössä olevat voimavarat tulevat täysimittaisesti hyödynnetyiksi. Koulutuksen johtamisen osalta tämä on näyttäytynyt eri oppialoja yhdistävien massaluonteisten opintojen järjestämisessä. Hallitusohjelman tavoitteet korkeakoulutukselle puolestaan edellyttävät eri yhteiskunnan ryhmät huomioon ottavaa koulutuksen ja sen tukien kehittämistä sekä riittäviä voimavaroja. Tutkimuksemme mukaan suuruuden ekonomia yliopistojen johtamisen ja erityisesti opetuksen tehostamisen periaatteena ei mahdollista tämän tavoitteen saavuttamista. Tulkitsemme näiden kehityssuuntien vaikeuttavan erilaisten opiskelijoiden huomioon ottamista sekä heikentävän opetuksen laadulle tärkeää tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä.

Tutkimuksessamme tunnistimme sekä keskijohdon että tutkija-opettajien haastatteluista yliopistoissa toteutettuja opetuksen yhdenmukaistamisen kehittämistoimenpiteitä ja niiden seurauksia. Ensinnäkin erityisesti kandidaatin opinnoissa osa opetuksesta pyritään järjestämään eri oppialoja yhdistävien massaluonteisten yleisopintojen muodossa. Toiseksi on havaittavissa opetusta ja tutkimusta toisistaan eriyttävä suuntaus, joka ilmenee opetustöiden ja opetushallintoon liittyvien tehtävien kasaantumisenä opetuspainotteisten tehtävien tekijöille jättäen heille hyvin vähän tai ei lainkaan aikaa tutkimukselle. Kolmanneksi opetuksen toteuttamismuotojen muuttuessa eri opettajien osuuksista koostuviksi massaluonteisiksi yleisopinnoiksi pitkäjänteinen työ opetuksen kehittämiseksi ja opiskelijoiden erilaisten tarpeiden huomioonottamiseksi vaikeutuu, erityisesti jos opetustyötä tehdään lyhyillä määräaikaisilla työ sopimuksilla. Tulkitsemme näiden kehityssuuntien vaikeuttavan erilaisten opiskelijoiden tarpeiden huomioon ottamista sekä heikentävän opetuksen laadulle tärkeää tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä.

Opiskelijoiden erilaisten taustojen huomioon ottamisen mahdollistamiseksi on tarpeen taata riittävä opetustyövoima sekä opettajien mahdollisuus opetuksen pitkäjänteiseen kehittämiseen. Yliopisto-opetuksen laadun ylläpitämiseksi on varmistettava aito ope-

tuksen ja tutkimuksen välinen yhteys mahdollistamalla opettajille tutkimuksen tekeminen työajallaan. Tämä edellyttää yliopiston johdon, opettaja-tutkijoiden ja opiskelijoiden suunnitelmallista ja pitkäjänteistä yhteistyötä. Opetuksen tutkimusperustaisuus on yliopisto-opetuksen erityinen arvo ja laadukkaan akateemisen koulutuksen tae.

Lähteet

Bonaccorsi, A., Daraio, C. and Simar, L. 2006. Advanced indicators of productivity of universities. An application of robust nonparametric methods to Italian data. *Scien-tometrics* 66 (2), 389–410.

Carvalho, T. & Videira, P. 2019. Losing autonomy? Restructuring higher education institutions governance and relations between teaching and non-teaching staff. *Studies in Higher Education*, 44 (4), 762–773.

Dill, D. 2003. Allowing the market to rule: The case of the United States. *Higher Education Quarterly* 57 (2), 136–157.

Deiaco, E., Gren, A.M. & Melin, G. 2009. Exploring university alliances and comparable academic cooperation structures. Teoksessa M. McKelvey & M. Holmen (toim.) *Learning to compete in European universities*. Cheltenham: Edward Elgar, 19–47.

Gordon, G. & Whitchurch, C. 2010. *Academic and professional identities in higher education: The challenges of a diversifying workforce*. Abingdon: Routledge.

Kohvakka, M. & Nevala, A. 2020. Itä-Suomen yliopisto. Reformi ja sen tekijät. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/27455>

Kosunen, T. 2021. Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:35. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163235>

Marttila, L. & Aittola, H. 2010. Yliopistojen yhteistyö ja fuusiot – ennakointia ja sopeutumista uuteen tilanteeseen. Teoksessa H. Aittola & L. Marttila (toim.) *Yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, akateemiset yhteisö ja muutos. RAKE-yhteishankkeen (2008–2009) loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:5, 93–95.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2021a. Korkeakoulujen kestävän kasvun ohjelma. <https://okm.fi/hanke?tunnus=OKM049:00/2021>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021b. Korkeakoulujen kestävä kasvun ohjelman linjaukset. Muistio 31.12.2021.

Olivares, M. & Wetzel, H. 2011. Competing in the higher education market: Empirical evidence for economies of scale and scope in German higher education institutions. Working Paper Series in Economics No. 223. Lüneburg: Leuphana Universität Lüneburg, Institut für Volkswirtschaftslehre.

Pinheiro, R., Geschwind, L. & Aarrevaara, T. 2016. A world full of mergers: The nordic countries in a global context. Teoksessa R. Pinheiro, L. Geschwind & T. Aarrevaara (toim.) Mergers in higher education. The experience from Northern Europe. Higher Education Dynamics 46. Cham: Springer, 3–28.

Shepherd, S. 2018. Managerialism: an ideal type. Studies in Higher Education 43 (9), 1668–1678.

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko. VNS 1/2021.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_1+2021.pdf

Valtioneuvosto. Marinin hallitus. 2021. Hallitusohjelma 3.7 Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/osaamisen-sivistyksen-ja-innovaatioiden-suomi>

Lisätietoja:

Yliopistotutkija, dos. Arja Haapakorpi on työelämän ja korkeakoulupolitiikan asiantuntija. Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskus on monitieteinen ja -alainen työelämän kysymyksiin laajasti erikoistunut tutkimusorganisaatio, ks. <https://research.tuni.fi/wrc/esittely/>

Projektitutkija Raakel Plamper on väitöskirjatutkija Turun yliopiston Kasvatustieteiden laitoksella ja Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tutkimuskeskuksessa (CELE), ks. <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/kasvatustieteiden-tiedekunta/kasvatustieteiden-laitos/CELE>. Korkeakoulututkimus kuuluu CELEn keskeisiin tutkimusaiheisiin.

Lisätietoja: hankkeen kotisivut <https://projects.tuni.fi/akatemiatyontasa-arvot/>

Yliopiston muutos ja akateemisen työn tasa-arvot -hanke toteutetaan osana valtioneuvoston vuoden 2021 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Opetusneuvos Jukka Haapamäki

Opetus- ja kulttuuriministeriö etunimi.sukunimi@gov.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet